

Kapitel 1: “Danmark er et lille land der trues af Europa” – og Europa trues af den europæiske kultur i USA og Rusland

Folk på gaden i New York respekterer ikke rødt og grønt lys, som man gør i Vesteuropa; de nye amerikanerne af russisk afstamning er i denne henseende meget tættere på Rusland end på Europa (Ilja Baranikas, tidl. APN i Information 27/2 92)

Danmark midt i Europa mellem Rusland og USA

Centrum af Danmark ligger mærkeligt nok i omegnen af Århus, hvor jeg tilfældigvis bor. Og Danmark ligger faktisk midt i Europa, selv om vi ikke plejer at opfatte det sådan. Afstanden til Nordkap er lige så stor som til Sicilien, så den eneste grund til, at vi opfatter det sidste som meget længere væk, må være, at det, der ligger imellem os og Italien, er meget mere interessant og afvekslende end Norge og nordmændene. Om Danmark – og dermed Århus – også er centrum i Europa, hvis man anskuer Europa i et øst-vest perspektiv, er mere tvivlsomt, eller rettere det er svært at afgrænse Europa nøjagtigt i et øst-vest perspektiv. Finland og Irland hører med, men gør Hviderusland? Og er Storbritannien holdt op med at være en ø vest for Europa? Og hvor europæisk er Litauen, der først modstræbende blev kristnet i 1300-tallet, og hvis folkekultur stadig rummer mange vitale førkristne træk? Spørgsmålene er som altid mange flere end svarene, når man stiller spørgsmålet om Europas identitet; så mange flere at en europæisk tænkende dansker som Per Stig Møller ligefrem definerer ‘det europæiske’ som tvivlen i sit bidrag til en dansk debatbog om Europaunionen efter Maastricht redigeret af økonomien Christen Sørensen. “Jeg tvivler, altså er jeg europæer” har den konservative miljøminister kaldt sit indlæg, hvori han slår følgende fast:

Tvivlen er den væsentligste europæiske værdi. Lige fra grækerne finder vi ved siden af overmodet mismodet. Ved siden af selvtilliden mistilliden. Det er denne tvivl, som forandrer verden. Behøver det være sådan? Behøver vi gøre sådan? Ud fra sådanne spørgsmål har europæerne til stadighed forandret deres livsbetingelser. Lige fra deres produktionsredskaber til deres regeringssystemer. Hvor der ikke er ret til at udtrykke tvivl, kan intet forandres. Denne ret hænger sammen med den europæiske individualisme og udspringer af såvel hellenismen og kristendommen som naturretten (Møller 1992).

Men disse europæiske værdier trives ikke kun i Europa, ja indtil for ganske nylig var den udbredte opfattelse, at de europæiske værdier trivedes bedre i de nye verdener, hvor europæiske udvandrere havde etableret aflæggercivilisationer. Først og fremmest i USA, men også i de øvrige tidligere britiske kolonier, Canada, Australien og New Zealand, i Latinamerika og – oftere holdt uden for bekvem parentes – Sydafrika, som vi har foretrukket at glemme, fordi den præmoderne, calvinistisk reformerte boerkultur efter 1948 underlagde sig den på overfladen mere civiliserede britiske befolkning. At de begge er udgaver af det europæiske kan imidlertid ikke skjules, lige så lidt som det faktum, at Rusland i hundreder af år har repræsenteret forskellige udgaver af og eksperimenter med den europæiske arv. Bekvem kalder russerne og vi andre ofte denne arv for orientalsk eller tatarisk, men det er forkert. Peter den Stores enevælde og Lenins og Stalins kommunistiske diktatur hører lige så

meget hjemme i Europas tradition, som det parlamentariske demokrati og menneskerettighederne. De lagde blot vægten på det utopiske resultat i stedet for på begrænsningen af de midler man må tage i anvendelse for at opnå et hvilket som helst velment formål. Denne europæiske begrænsningens og mistænksomhedens filosofi blev sat bedre i system i USA's forfatning end noget som helst andet sted. Det var grunden til, at den franske politiske tænker Alexis de Tocqueville opfattede amerikanerne som mere europæiske i ideel forstand end europæerne hjemme i de gamle lande.

Det er denne brogede, modsætningsfulde og brudfyldte tradition der udgør det 'europæiske' ved Europa. Af samme grund giver det heller ikke mening at operere med en modsætning mellem det latinske og katolske sydlige Europa og det nordiske eller germanske Danmark. De fem nordiske lande har ganske vist en række særtræk, som adskiller dem fra flertallet af staterne i Syd- og Centraleuropa. Men denne arv stammer ikke fra de hedenske vikinger, men fra de lutheranske kongeriger, der etableredes i 1500-tallet. Officielt var de nordiske lande katolske kongeriger fra 1000-tallet på linie med de tilsvarende kongeriger i Polen, Bøhmen, Kroatien og Ungarn, alle stater som pavemagten tog initiativ til at oprette for at holde den tysk-romerske kejser i skak. Men det er usikkert i hvilken udstrækning kristendommen slog rod i den brede befolkning i middelalderen. Kirkehistorikeren P. G. Lindhardt har ligefrem hævdet, at kristendommen først trængte igennem i Danmark, Norge, Sverige og Finland som følge af den protestantiske revolution fra oven, ja at det i virkeligheden først skete med de pietistiske bevægelser i slutningen af 1700-tallet og første halvdel af 1800-tallet.

Men den identitet, der udvikledes i de disse lutheranske kongeriger var ikke begrænset til de i snæver forstand nordiske stater. Reformationen begyndte i Syd- og Centraleuropæiske lande som Frankrig, Italien, Østrig, Sydtyskland og Flandern. Men her blev den udslettet under modreformationen, og reformationen slog i stedet rod i de nordtyske stater, hvor herskerne så deres interesse i at bryde den overnationale katolske kirkes magt (Braudel 1981). Den lutheranske arv overlevede og udvikledes i de tyske fyrstestater, i Norden inklusive Estland og dele af Letland foruden i Transsylvanien. Andre mere calvinistiske udgaver af reformationen findes i Skotland, Nederlandene og Schweiz. Interessant nok er det især i lande med lutheransk baggrund, at socialdemokratier har slået rod i takt med industrialiseringen og etableret velfærdsstater. Som den finske historiker Matti Klinge flere gange har formuleret det, er socialdemokratier i realiteten sækulariseret lutheranisme. Socialismen virker åbenbart kun, hvor der i forvejen er en mental grobund for den i form af kollektiv egalitær individualisme med solid respekt for autoriteter – kort sagt lov og orden. England – ikke Storbritannien, men det egentlige England – er en interessant undtagelse fra denne regel. Eller rettere, England repræsenterer en blanding af flere forskellige traditioner, som det vil føre for vidt at analysere her. Kun skal det nævnes, at den episkopale eller anglikanske kirke, især i sin højkirkelige form, er en hybrid mellem katolicisme og protestantisme, og at velfærdsstaten i grunden aldrig har slået rod i den mest 'engelske' del af England, det sydøstlige omkring London. Den britiske arbejderkultur havde sin styrke især blandt skotske og waliske arbejdere og indvandrede irere i de nordvestlige industribyer. Dette forhold, kombineret med fraværet af en skreven grundlov, der kan begrænse et politisk flertals muligheder og den engelske tradition for strong government, er forklaringen på, at det i 1980'erne var muligt for Margaret Thatcher at bryde med velfærdsstats og konsensus modellen.

Er denne analyse rigtig, er Danmark og danskerne snarere resultat af en almen nordeuropæisk – dvs. nordtysk – historisk erfaring end urnordiske traditioner. Det generer os, fordi de

nordtyskere, som vi af en lang række grunde ligner så meget, er i stat med rhinlændere og sydtyskere, som de mentalitetsmæssigt ikke har så meget andet end sproget til fælles med. Denne tyske stat har pga. selve sin størrelse, dynamik, geografiske placering og økonomiske formåen været en permanent trussel for den danske stat over de sidste knap 150 år. Men ikke altid. 'Tyskland' er altså ikke nødvendigvis en trussel mod det danske folk og de danske værdier, hvis man, som fornuftigt er, skelner mellem folk, politisk nation og stat. Danske værdier har jo også ofte skullet beskyttes mod danske politikere og embedsmænd. Det handlede kulturkampen i sidste århundrede om, og det er reelt også, hvad socialdemokratiets politik i dette århundrede har gået ud på. Danmark er en del af Europa, hvad enten vi vil indrømme det eller ej.

Lille Danmark i det store og truende Europa

"Danmark er et lille land der trues af Europa", tænker flertallet af danskere. Og rigtigt er, at verden i form af Europa er kommet os nærmere her i de sidste år. Flyvemaskinerne vender begge veje, og indvandrere såvel som nysgerrige turister er begyndt at komme til os, hvor det før kun var os der kom til dem. Sensationer vælter ind over os øst fra, mens vi hygger os i den varmende medlidenhed med de stakler, der gennemlever store verdenshistoriske begivenheder. Vi ved jo godt, at det er temmelig utrygt at deltage i verdensomvæltninger, og selv om man engang imellem ved festlige lejligheder kan finde på at bryde ud i beklagelse over manglen på lidenskab og store rene linier i den udbredte smålige købmandspolitik, er vi vist i grunden ganske godt tilfredse med at ligge lidt i ly for stormene.

Måske lidt for tilfredse. Opbygningen af EF er et fjernt anliggende, som vi danske hidtil har været imod på en abstrakt og uforpligtende måde. Overbevist af de ændrede udenrigspolitiske konjunkturer og Østeuropas ønsker om at komme med i klubben har mange i de sidste to tre år dog ændret holdning, så der nu er et snævert flertal for EF og ikke så stor modstand mod en egentlig union. Men det indebærer ingen begejstring, ingen europæisk loyalitet. For flertallet af danskerne er Europa godt på vej til at blive et stykke normalpolitik, som påkalder sig sammen lidenskab som finansloven. Den europæiske union er et anliggende for tosser og levebrødsspecialister. Postpolitik kalder man ofte denne situation, som mange politisk interesserede bekymrer sig over.

Udgangspunktet for denne bekymring er en forestilling om, at det velfungerende demokratiske folkestyre især i de mindre af de nationalstater nu skal afgive suverænitet til fordel for det store bureaukratiske dyr i 'Bruxelles' – eller Bryssel som det hedder på EF-modstander dansk. Det interessante er, at denne nostalgi for det samarbejdende folkestyre formuleres af personer, der for mindre end tyve år siden aldrig forpassede chancen til at formulere en ætsende kritik af den slatne, konsensusøgende danske politik. Folk som afskyede dette latterlige lille land, hvor de store linier og klare synspunkter aldrig bliver trukket op, og hvor den foretrukne politiske fremgangsmåde altid er ingenting at gøre, før situationen ændrer sig "af sig selv".

Nu viser det sig, at den politikform måske slet ikke er så tosset. I hvert fald er økonomien kommet i orden netop pga. af manglen på en sammenhængende økonomisk politik. At det ikke har været muligt at enes om store indgreb og sammenhængende reformer i en række år, har ført til en uhørt forbedring af statens finanser og betalingsbalancen. Men det er selvfølgelig urovækkende for idealister og professionelle politikere. Al denne herlige

normalitet viser sig i manglende folkelig entusiasme for den politiske elites oppiskning af den politiske debat om ØMU'en og det militære og udenrigspolitiske samarbejde. Uden større entusiasme opfatter flertallet dem åbenbart som uomgængelige nødvendigheder. Det er kun politik-entusiaster, der gider engagere sig i emner, vi alligevel ikke vil få indflydelse på.

Ja til sogne- og amtspolitik, nej til national og Europa-politik synes, i hvert fald indtil videre, at være dagens parole i det postpolitiserede Danmark. Det vil selvfølgelig ændre sig i samme øjeblik, nogen begynder at kræve, at vi skal være villige til at dø for EF. Der er varm tilslutning i Danmark til at sende britiske soldater til Jugoslavien eller andre ubehagelige steder, hvor man kan risikere at blive slået ihjel. Og tyske penge vil vi også godt være med til at bevillige. Men sagen stiller sig ganske anderledes, hvis det er danskere, der skal sendes af sted. Det er der dog næppe heller nogen som i overskuelig tid vil være ufine nok til at kræve af os, så der er egentlig gode udsigter for den lunkne, inkonsekvente tilslutning til et samlet Europa. Den har vi gode traditioner for i den traditionelle indstilling til forsvaret, hvor det, der begyndte som en konsekvent og respektabel pacifisme degenererede til et krav om et så billigt og dårligt forsvar som muligt. Alt under devisen, at hvis man ikke kan komme af med skidt, kan man i det mindste sørge for, at det ikke virker. Sådan har vi danske det stort set med Europa.

Men hvem er vi danske i grunden? Indtil midt i 1850'erne var 'danskerne' ikke danske men bønder i forskellige landsdele, som ikke havde meget andet med hinanden at gøre end det, at de var undersåtter under den samme konge i København. Det var der samtidig en mængde andre mennesker der også var, mennesker som ikke talte dansk. Først og fremmest de tysktalende i Holsten og den sydlige halvdel af Slesvig. De udgjorde godt og vel en tredjedel af befolkningen i Helstaten, som man kaldte det danske rige. Indtil 1814 havde de dansk talende bønder derudover været i rigsfællesskab med fisker- og bondebefolkningen i Norge i en sådan grad, at man talte om et dobbeltmonarki. Kongen var konge af såvel Norge som Danmark, og denne stat var i kraft af den norske flåde og den store skibsfartsby Flensborg under napoleonskrigene en af Europas helt store flådemagter. Så stor var den, at briterne i deres eksistenskamp med Frankrig følte behov for at ødelægge den danske flåde, samtidig med at de i 1807 bombarderede København.

Danmark var altså i sidste århundrede en typisk middelstor europæisk stat med en nationalt blandet befolkning, som ikke nærrede særligt inderlige følelser overfor hinanden. Jyder og sjællændere vidste meget lidt om hinanden, og kunne ligeså godt have ført krig mod hinanden, som kroater og serbere gør det i dag, eller mod de tysksindede slesvigere og holstenerne, som det blev tilfældet mellem 1848 og 1850. Den traditionelt mest 'danske' befolkning boede endda i Skåne, som havde været det danske kerneland til Sverige erobrede provinsen i 1658. Skånes oprindelige danske karakter forklarer den underlige placering af hovedstaden ude i den yderste østlige udkant af riget. Absalon grundlagde den kommende hovedstad i det lille fiskerleje Havn af flere grunde. Han stammede selv fra en stor sjællandsk adelsslægt og havde derfor interesse i Sjælland i stedet for Jylland, hvor kongemagten havde haft hovedsæde i vikingetiden. Odense ville have været mere centralt beliggende set fra en nutidig betragtning, men det er uhistorisk. Skåne var den rigeste del af det danske rige og Lund sæde for ærkebiskoppen.

I højmiddelalderen lå København midt i riget og blev derfor i løbet af forholdsvis kort tid hovedstad. Samtidig blev det vestlige Jylland en mere og mere fjern periferi, som kun

nævntes i bisætninger i lovgivningen, når det blev understreget, at også jyderne skulle betale told til staten, eller at hjemmebrænding af snaps også var forbudt i Vest- og Nordjylland! Altsammen sikre tegn på, at statsmagten havde et yderst usikkert greb om disse fjerne og ugæstmilde egne, som ingen kongelig da heller besøgte, før borgerskabets ferie- og badekultur opdagede dem i slutningen af sidste århundrede.

Men da de værnepligtige bondesoldater i 1848 “drog af sted” for at banke deres kolleger i Slesvig til fordel for de nationalliberale borgere i København, lærte de til deres overraskelse, at de var danske. Det havde de kun i beskedent omfang opdaget i skolen, selv om der var undervisningspligt siden skoleloven i 1814. I 1830' og 40'erne blev en stor del af den danske sangskat, som vi kender den fra Højskolesangbogen, skrevet, især af Grundtvig men også af H. C. Andersen, Ingemann og alle de andre. Det var dem soldaterne lærte at kende, da de sang på dem på deres fodture rundt i fædrelandet. Derved lærte de at blive danske og glæde sig over landskabet som typisk dansk, noget de aldrig tidligere havde tænkt på. Efter 1864 blev bønderne, mænd såvel som kvinder, danske. Siden vandrede flertallet ind til byerne og blev industriarbejdere og socialdemokrater. Ikke alle ganske vist. Den danske velfærdsstat blev til forskel fra Sverige og Norge skabt af et socialdemokrati, som aldrig havde absolut flertal og derfor var nødt til at samarbejde med andre partier. “Det samarbejdende folkestyre” og “Danmark for folket” er slagord, som socialdemokratiet fandt på, men som det er lykkedes det at få de andre politiske partier til at overtage. Og det i en sådan grad, at det i Danmark i dag er en borgerlig regering, som fører socialdemokratisk økonomisk politik, mens det i Sydeuropa er socialistiske partier, som fører borgerlig politik. Den danske mentalitet er karakteriseret ved egalitær individualisme, solidaritet, autoritetstro og disciplin. Disse værdier stammer fra bondesamfundet men hænger også sammen med den fælles lutheranske baggrund. Religionssociologer siger ofte, at danskerne er en befolkning af protestantiske kristne som ikke går i kirke (men betaler kirkeskat!), mens italienerne er katolske ateister, der går i kirke selv om de hverken tror på Gud eller samfundet, men kun sig selv og familien. Fortsætter man denne tankegang bliver det forståeligt, at velfærdsstaten blev etableret i Norden og Nordtyskland, hvor lutheranismen har lagt grunden for den socialdemokratiske mentalitet.

De mange heldigt tabte krige gennem Danmarkshistorien har ført frem til en situation, hvor den danske befolkning i sproglig og kulturel henseende er enestående homogen. Den politiske og den kulturelle nation er identiske kan man sige. Det viser sig tydeligt i den ubekymrede og udbredte brug, vi gør af flaget til at markere festlige begivenheder i vores private liv. Fødselsdage, bryllupsdage, barnedåb, konfirmation og mange andre dage markeres med vejende Dannebrog. Men dette flag, der efter sigende faldt ned fra himlen i en trængt situation for den danske konge ved Tallinn i Estland i 1219, er symbol på konge- og statsmagten. I næsten alle andre lande i Europa er flaget kun et symbol på staten, ikke folket. Tænk bare på den franske *tricolore* foran rådhusene. Almindelige franske ville aldrig drømme om at hejse den i deres have. Men danskerne har sammen med de øvrige skandinaver taget statsmagtens symbol til os som deres eget.

Vi føler os altså tilsyneladende meget solidariske med staten, som vi i det hele taget har et ret troskyldigt forhold til. Det fremgår alene af det faktum, at Danmark i 1968 midt under ungdoms- og studenteroprøret indførte et centralt registreringssystem med personnumre, som indbyder til misbrug. I Tyskland diskuterer man nu på tiende år, om man skal indføre noget sådant, men flertallet er imod, ligesom mange offentligt saboterer folketællingerne. Men vi danske, der opfatter os selv som anarkistisk liberale, fandt sig med meget lidt protest i at give

myndighederne dette uhorste, om end yderst praktiske, kontrolsystem i hænderne. Det gør det svært at snyde i skat, og alligevel har vi ikke protesteret. Ligesådan er det med folkekirken. Næsten 90 % er medlemmer, selv om det koster ekstra. De fleste udtaler, at de ikke tror på kirkens lære, men det er nu sådan en smuk gammel bygning at blive gift og begravet i, og hvordan skal man i øvrigt få navngivet sine børn. Det ved folk naturligvis godt; det er en typisk dansk, blufærdig måde at omgås sin tro på. Det er ikke god tone at indrømme, at man er religiøs, ligesom danskere heller ikke gerne indrømmer, at de arbejder hårdt. Det virker forvirrende på især amerikanere, for i USA praler man med sin arbejdsbyrde. Der konkurrerer man om at virke arbejdsom, mens det er mindre vigtigt, hvad der kommer ud af det. Dette blufærdige forhold til arbejdsmoralen er grunden til, at Jakob Haugaard næsten blev en national profet med sin omskrivning af arbejderbevægelsens gamle slagsang, "Brødre lad våbnene lyne". Hans automatiske telefonsvarer blev landskendt, da den gav beskeden:

De taler med sammenslutningen af Bevidst Arbejssky Elementers telefonsvarer. Tre, fire.

Hvorefter den sang:

Venner lad værktøjet ligge

Hvad skal vi bruge det til?

ja-ja-ja

Arbejde gider vi ikke

Det har vi tyskerne til

Ja-ja-ja

Arbejde gider vi ikke

Det har vi tyskerne til

Jowel-duut.

Vi kender hinanden godt nok til at vide, at det er ironi – selvironi. På samme måde som når vi omtaler os selv som små og ydmyge. Vi ved nemlig godt, at vi i grunden er bedst. Når man tager vores ringe størrelse i betragtning, er det imponerende, hvor godt vi klarer os i det meste. Og hvis vi taber, er helt forståeligt, da vi nu er så små. Derfor kan vi også så godt lide at høre andres mening om os. Hvis den er positiv vel at mærke, det negative skal vi nok selv klare. Det er ikke enestående, at små nationer har det sådan. Det enestående er, at danskerne i den grad er kommet til at identificere sig med hinanden, selv på tværs af landsdele og classeskel. Det er svært at se forskel på os på gaden, ligesom det er svært at se forskel på jyder og københavnere – indtil de åbner munden. Jylland blev opdaget af københavnere og statsmagten i sidste århundrede, da helstaten var gået tabt. Og siden hen har jyderne også opdaget København, selvom de ikke rigtigt vil være ved det. Danskerne identificerer sig med hinanden og det danske landskab, som vi alle kender fra guldaldermalerierne. Det er ganske vist svært at finde det 'danske' landskab i virkeligheden, men vi ved fra lang tids opdragelse, at det er der. Derfor kan vi alligevel godt se de gule marker, den grønne bøgeskov, det blå hav og de hvide strande for vort indre øje, selv når de ikke er der. De udstrakte granskove, de nye vidtstrakte marker uden hegn og skel, de forblæste bakkeøer i Vestjylland, for slet ikke at tale om Bornholms klipper, alt det tæller ikke med i definitionen af det rigtige danske landskab.

Med Maastricht-mødets proklamerings af Den europæiske Union i december 1991 er Europa rykket ind på livet af os. Ikke ind i vore hjerter men ganske tæt på. Europa eksisterer, selv i Danmark. Idealistiske intellektuelle har det dog med at ønske sig mere. Et mere aktivt europæisk statsborgerskab baseret på en forfatningspatriotisme kunne være et bud. Den svarer i grunden helt godt til den opfattelse som vores nationale ideolog Grundtvig formulerede i

1848 i sangen Folkeligt skal alt nu være. “Til et folk de alle høre, som sig regne selv dertil”. Hvis man vil være med i fællesskabet, så er man med, uanset hvordan man ser ud, eller hvor man er født. Selv en uantastelig EF-modstander, som Ebbe Kløvedal Reich, der aldrig er blevet grebet i at sige noget pænt om Europa, har jeg hørt sige, at det mindste vi som europæere kan kræve er, at traktatudkastet forfattes i et godt, kerne- og kraftfuldt sprog, som almindelige mennesker kan tage stilling til. Noget i retning af den amerikanske forfatning fra 1787.

Folkelig begejstring for EF-projektet er ikke kun en mangelvare her i landet, men også i det øvrige Europa. Unionen har hovedsageligt været et anliggende for politiske eliter, som ville tage magt fra modstandere eller få ændret på nogle utålelige magtfordelinger i deres eget land. Den idealistiske begejstring har været indskrænket til små grupper optaget af at sikre udsoningen mellem Tyskland og Frankrig eller – mindre ambitiøst – i det mindste forhindre krig imellem dem. Det danske bidrag til Europa kunne måske være et krav om, at unionen skal være noget, vi alle føler tilknytning til. Sådan som vi danske omgås med Dannebrog. Nu hvor vi har levet så længe med det, at det er blevet fælles ejendom. Den holdning til staten og magten kan vi godt være bekendt at eksportere til de andre europæere. Danskheden har det som europæiskheden. Vi kan sjældent få øje på dem, men vi lader som om de er der. Sådan er det i det hele taget med samfund. De er opfundne og forestillede fællesskaber af døde, endnu ikke fødte og mennesker, som aldrig vil mødes, mennesker som er opdraget til at regne sig til samme slags. Det forunderlige er, at det virker, og vi efterhånden er kommet til at føle os ens – omend især når vi mødes i udlandet.

Kontrafej af en “landflygtig dansker”

“Landflygtig europæer og uorganiseret oppositionspolitiker”. Sådan karakteriserer Ebbe Kløvedal Reich indirekte sig selv i en bog. Forlaget skriver i sin præsentation, at han ikke er en hjemmeføding, ikke provinsiel, selv om han har skrevet mange bøger med forbindelse til dansk historie og den danske ånd. Men hjemmeføding er netop, hvad Ebbe Kløvedal efter min mening har gjort sig selv til gennem sin kamp mod EF. Ganske vist føres denne kamp mod Europa, som samme forlagsmeddelelse siger, ud fra et engagement i verdens problemer, udbygningen af de fattige lande, den nye imperialismen og truslen om en økologisk katastrofe. Men denne internationalisme er netop i en bestemt, dansk, venstreorienteret optik blevet anvendt til at kritisere engagementet i Europa som egoistisk, snævert – eller farligt. Europa er for tæt på og for realistisk en udfordring, til at en hel, meget velformuleret generation har brudt sig om det. Nu ændrer tingene sig, og selv tredje verdens idealister kan se, at Europa ikke er hverken nemt eller ukompliceret, og at der er ganske mange uløste problemer også i denne verdensdel. Man behøver ikke nødvendigvis at tage til Indien for at møde problemer, som man kan engagere sig i.

Men det gjorde Ebbe Kløvedal i 1988. Og det er der kommet nogle yderst læseværdige rejsebrevbreve ud af. Som alle andre Indiensrejsende blev han rystet, ja overvældet af konfrontationen med denne helt anderledes kultur, med dens kombination af forfinet livsindsigt og rå nød og udbygning, dens varme, farver, lugte og ufattelige umenneskelighed. Dette kulturshok bruges til at kaste et bengalsk lys over den danske sammenhæng, han vendte hjem til og ved noget af en tilfældighed kastede sig politisk ud i som grundlovstaler og opstillet til Folketinget. Ebbe Kløvedal bruger sit indiske chok til at kaste et skærende, opklarende lys ind over den dovne danske ånd, som han forsøger at ruske vågen. Han vil, at

den skal rejse sig mod europæiseringen, postpolitiseringen og den liberale egoisme, som skyller ind over det land, der engang for hundrede år siden var ramme for opkomsten en imponerende, selvbåren bevægelse, bonde- og senere arbejderbevægelsen. Jeg vil dog nok anbefale ham at bruge lidt mere bengalsk lys på sin egen åndelige dovenskab, når det handler om Europa. Han har ganske vist fuldt ud annammet Enzensbergers budskab om den såkaldte "italienske model." Vi får en lille prøve på det ræsonnement om den evige italienske korrupsion, klientelisme og manglende retsstat, som fik det italienske kulturinstitut til at trække sit tilsagn om økonomisk støtte til hans gendigtning af *Dantes Gudommelige Komædie* tilbage i efteråret 1991, fordi det stod som indledning til denne den officielle italienske kulturarvs pragtstykke. Det var dumt – og typisk for kristelig demokratisk, italiensk statslig adfærd – men Ebbe Kløvedals ræsonnement er ikke meget bedre. Han ser kun italianiseringen af Europa som en fare for det 'nordiske' demokrati og velfærdsstat og ænsrer ikke, at vi statselskende nordboer måske kan lære af italienernes uimponerede omgang med staten og autoriteterne. Igen bliver det øvrige Europa kun skidt, og så hjælper det ikke, at han i sandhedens navn også kritiserer danskerne.

På mig virker Ebbe Kløvedal som en typisk, om end yderst vel skrivende og reflekteret dansker. Men først og fremmest en typisk dansker. Derfor har jeg svært ved at acceptere hans selvkaraktærisering som en landflygtig europæer. Landflygtig ja, men europæer? Denne min tvivl bestyrkes yderligere af den yderst traditionelle rolle, som Tyskland og den katolske pave spiller som fjendebilleder. Lad gå med paven. Selv om Ebbe Kløvedal ikke undser sig for at bringe temmelig primitive rygter til torvs, gennemføres dog en argumentation på et konsekvent lutheransk grundlag. Det virker forfriskende, for alvorligt ment teologisk argumentation er man ikke forvænt med i den offentlige debat i Danmark, og slet ikke fra Folkekirkens side. Men Tyskland som den evige fjende! Med den patriotiske militarist P. F. Rists erindringer under armen cykler Ebbe Kløvedal og hans kone Elise rundt på Dybbøl og til grundlovs møder og erindrer modsætningsforholdet til et Tyskland, som han ikke mener er forsvundet. For ham som for flertallet af danskere er kejsertidens Tyskland, Weimarrepublikken, Hitlertyskland og Forbundsrepubliken et fedt. Ingen anerkendelse af efterkrigstidens vellykkede liberale demokrati eller den forbilledlige vesttyske føderale statsopbygning. Den "tyske model" for forholdet mellem lokalt og centralt styre er langt bedre, end hvad vi kender fra de øvrige europæiske lande. Men det har de svært ved at vinde anerkendelse for hos de nordlige naboer, hvor flertallet hylder en gnaven fornærmelse over ikke længere at have en lille tysk stat, DDR at se ned på.

Ebbe Kløvedal er en uorganiseret, dansk oppositionspolitiker med et inderligt uafklaret forhold til Europa. Og derved ligner han flertallet af danske, som føler sig utilpassede i vores politiske system på en uhyre dansk måde. De to tabende vindere i dansk kirkehistorie, Povl Helgesen og J. P. Mynster, som han vier et af sine bedste kapitler, er repræsentative for den 'danske' mentalitet, der altid har vundet sine største sejre i det tilsyneladende nederlag:

De tabte begge to. Men de tabte begge i et format og med en alvor, der hjalp – ja, tvang det nye frem i lyset. Det gamle skulle falde. Men det faldt ikke, før det nye var trådt helt i karakter og havde talt med rene ord. Det sørgede Helgesen og Mynster for, hver på deres tid og måde. Derfor står de begge med et ry i vores historie, som ellers sjældent bliver tabere til del. (Reich 1991, 167).

Sådan står Ebbe Kløvedal for mig. En tabende hædersmand, som jeg respekterer, når han da ikke lige sjusker med navnene på europæiske politikere og indholdet af de forfatninger, han er imod, eller slår under bæltstedet som i sin uvidende kritik af Ole Feldbæks *Dansk identitetshistorie*. Et smukt monument over det bedste i en generation og en tidsalder, som er endegyldigt på vej ud, uden at der er garanti for alt kun bliver bedre. Liberalismen er jo ikke nødvendigvis liberal som Ebbe Kløvedal så smukt skriver et sted. Alle disse kvaliteter gør imidlertid ikke bogen til den, jeg ville vælge at tage med som "rejsepostil til turen i det europæiske". Måske hvis turen går til Amerika, Afrika, Australien, Antarktis eller Asien. Men ikke til Europa. Dertil er den for hjemmestrikket og fodformet nordistisk uvidende om det Europa, vi tilhører. Det følgende er mit forsøg på at forklare og efter fattig evne rette op på denne uvidenhed, som er så central en ingrediens i den provinsielle side af danskheden.